

چهار گوهر

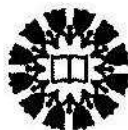
گزیده شعر شاعران حوزه ادبی عراق

(انوری ایوردی، جمال الدین اصفهانی، ظهیر الدین
فاریابی و کمال الدین اصفهانی)

دکتر کاظم دزفولیان

تهران

۱۳۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: دزفولیان، کاظم، ۱۳۳۴-

عنوان و نام پدیدآور: چهارگوهر: گزیده شعر شاعران حوزه ادبی عراق (انوری ایبوردی، جمال‌الدین اصفهانی، ظهیرالدین فاریابی، کمال‌الدین اصفهانی) / کاظم دزفولیان.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: هشت، ۲۸۰ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۸۵۶. زبان و ادبیات فارسی؛ ۹۰.

شابک: ۹۷۸۶۰۰۰۲۰۱۰۱-۲ ۸۰۰۰۰ ریال.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Kazem Dezfoulan. Four Masters (An Anthology of Poems by the Poets of The Literary Territory of Iraq

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: شعر فارسی - قرن ۶ ق. - مجموعه‌ها

شماره افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۹ ج ۴ / ۵ PIR ۴۸۵۷

رده‌بندی دیویی: ۱/۱۱۳ فا ۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۴۵۷۴۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

چهارگوهر: گزیده شعر شاعران حوزه ادبی عراق (انوری ایبوردی، جمال‌الدین اصفهانی،

ظهیرالدین فاریابی و کمال‌الدین اصفهانی)

دکتر کاظم دزفولیان (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

ویراستار: دکتر سعیده کمایی‌فرد

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۳

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مناسب و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نوزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «نظم ۳: قسمت دوم: شاعران حوزه ادبی عراق» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	پیشگفتار
۳	اوضاع سیاسی- اجتماعی و ادبی ایران در دوره سلجوقیان تا ...
۳	الف) اوضاع سیاسی- اجتماعی ایران
۴	سلجوقیان
۱۲	ب) وضع ادبیات در این دوره
۱۳	وضع عمومی شعر
۱۵	موضوعات شعر
۱۷	زندگی، احوال و آثار انوری ابیوردی
۱۹	مدایح و ممدوحان انوری
۲۳	ممدوحان انوری
۲۵	شعر و سبک شعر انوری
۲۹	گزیده اشعار انوری ابیوردی
۲۹	قصاید
۴۶	قطعات
۵۵	غزلیات
۵۸	رباعیات
۶۳	زندگی، احوال و آثار جمال الدین اصفهانی
۶۴	اشعار جمال الدین اصفهانی
۶۵	مضامین اشعار جمال الدین اصفهانی
۶۵	۱. مدح امراء و بزرگان
۶۶	۲. زهدیات
۶۷	۳. شکوایه
۶۸	۴. طنز

صفحه	عنوان
۶۹	۵. مفاخره
۶۹	۶. نعت رسول اکرم (ص)
۷۰	جمال الدین و دیگر شاعران
۷۴	گزیده اشعار جمال الدین اصفهانی
۷۴	ترکیب بند و قصاید
۹۸	قطعات
۱۰۴	غزلیات
۱۰۶	رباعیات
۱۰۹	زندگی، احوال و آثار ظهیرالدین فاریابی
۱۱۰	قصیده
۱۱۱	قطعه
۱۱۲	مثنوی
۱۱۲	رباعی
۱۱۲	ترکیب بند
۱۱۲	ملمع
۱۱۳	غزل
۱۱۳	ممدوحان ظهیر
۱۱۴	سبک شعر ظهیر
۱۱۷	گزیده اشعار ظهیرالدین فاریابی
۱۱۷	قصاید
۱۳۷	غزلیات
۱۴۰	رباعیات
۱۴۳	زندگی، آثار و احوال کمال الدین اصفهانی
۱۴۴	اعتقادات و روحیات کمال الدین
۱۴۵	وفات
۱۴۵	آثار کمال الدین اسماعیل
۱۴۶	ممدوحان
۱۴۷	قالها و مضامین شعری کمال الدین
۱۵۳	تأثیرات و تأثرات کمال الدین
۱۵۵	گزیده اشعار کمال الدین اصفهانی
۱۵۵	قصاید

۱۸۷	غزلیات
۱۹۲	رباعیات
۱۹۵	تعلیقات: «شرح لغات، مشکلات و معانی برخی اشعار»
۱۹۵	انوری ابیوردی
۱۹۵	قصاید
۲۱۳	قطعات
۲۱۸	غزلیات
۲۱۸	رباعیات
۲۱۹	جمال الدین اصفهانی
۲۱۹	ترکیب‌بند و قصاید
۲۴۶	قطعات
۲۴۸	غزلیات
۲۴۹	ظهیرالدین فاریابی
۲۴۹	قصاید
۲۶۲	غزلیات
۲۶۳	کمال الدین اصفهانی
۲۶۳	قصاید
۲۷۶	غزلیات
۲۷۸	منابع و مأخذ

پیشگفتار

خدا را سپاس می‌گوییم که پس از سالها انتظار سرانجام برنامه درسی دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی با همت و تلاش جمعی از همکاران متعهد و علاقه‌مند تغییراتی اساسی یافت؛ ان شاء الله که نهضت ادامه یابد و این تغییر و تحول شامل دوره کارشناسی ارشد و دکتری نیز گردد. مجموعه حاضر برگزیده‌ای از اشعار چهار تن از شاعران برجسته قرن پنجم و ششم هجری (حوزه عراق و خراسان) - انوری ایبوردی، جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی، ظهیرالدین فاریابی و کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی - است که برای اولین بار در برنامه درسی رشته زبان و ادبیات فارسی گنجانده شده و حاصل تغییرات جدید است.

بدیهی است تهیه دیوانهای حجیم هر چهار شاعر، یا حتی یکی از آنها، برای دانشجویان جوان مقدور نیست. بدین سبب این مجموعه جهت آشنایی مقدماتی دانشجویان فراهم شده است.

در این مجموعه به ترتیب تاریخی از هر شاعر چند قصیده و چند قطعه به تناسب تعداد قطعات دیوان هر یک و نوع مضامین اشعار آنها و نیز چند غزل و رباعی انتخاب شده است؛ بدین صورت که نخست مختصری در باب زندگی، احوال و آثار هر شاعر آمده، پس از آن نمونه‌هایی از اشعار او ذکر شده است. در فصل آخر شرح لغات، ترکیبات، تلمیحات، آیات و احادیث و روایات در حد نیاز دانشجویان و نیز توضیح برخی ابیات آمده است. اشعار منتخب به ترتیب از دیوان انوری، تصحیح مدرس رضوی؛ دیوان جمال‌الدین اصفهانی، تصحیح وحید دستگردی؛ دیوان کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی، تصحیح حسین بحر العلوم؛ دیوان ظهیرالدین فاریابی، تصحیح امیرحسن یزدگردی انتخاب شده‌اند.

البته انتخاب شعر از دیوان هر چهار شاعر مورد نظر کاری بس دشوار بود چون اغلب اشعار این شاعران در مدح و ستایش امرا و وزرا و بزرگان است و برگزیدن اشعاری که کمتر به مدح و ستایش پرداخته باشند به سختی انجام گرفت، به‌ویژه در مورد اشعار انوری با وجود کتاب ارزشمند مفلس کیمیافروش از استاد فرزانه جناب آقای دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی و اشعار منتخب ایشان که حقاً بهترین و زیباترین اشعار انوری است سختی کار دوچندان شد.

در معنی و شرح لغات و ترکیبات غالباً از فرهنگ فارسی (معین)، لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ نفیسی، آندراج، بهار عجم، فرهنگ جهانگیری، غیاث اللغات و المنجد استفاده شده است.

در آغاز قرار بود قصاید منتخب به طور کامل آورده شوند تا دانشجویان و خوانندگان بتوانند با ویژگیهای زبانی، سبکی و مضامین و مفاهیم اشعار مورد نظر بهتر و بیشتر آشنا شوند؛ اما با توجه به اینکه مخاطبان این گزیده عموماً دانشجویان سالهای دوم یا سوم رشته زبان و ادبیات فارسی هستند، قصاید طولانی به ۳۰ تا ۴۰ بیت تقلیل یافت.

انتخاب تعداد اشعار در قالبهای مختلف، برحسب تعداد اشعار هر شاعر در هر قالب شعری و ارزشهای ادبی و اجتماعی آن بوده است. به عنوان مثال قطعات انوری در مقایسه با قطعات سه شاعر دیگر، از هر حیث بهتر و ارزنده‌تر هستند، لذا قطعات بیشتری از او انتخاب شده است اما از ظهیرالدین قانی با اینکه حدود ۱۰۶ قطعه در دیوانش آمده، به این دلیل که غالباً در مدح و ستایش امرا و بزرگان است و ارزش اجتماعی کمتری دارد، قطعه‌ای گزینش و نقل نشده است.

شایسته است از خانمها سمیرامیس ابراهیمی و نسیم ترهنده و آقای احمد بهنامی که مطالب مربوط به زندگی‌نامه این چهار شاعر را تهیه کرده‌اند صمیمانه تشکر و قدردانی کنم همچنین از خانم دکتر کمانی‌فرد که این کتاب را بازخوانی و ویرایش کرده‌اند سپاسگزارم.

کاظم دزفولیان

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی